

HET LAND VAN HERLE

Tijdschrift en contactorgaan

voor vrienden en beoefenaars van de historie van oostelijk Zuid-Limburg

---

De kersteningsperiode van Zuid-Limburg

Als er over de kersteningsperiode van een bepaald land gesproken moet worden, zullen we eerst een omschrijving van het begrip kersteningsperiode moeten geven. Zonder nu te pretenderen dat even te doen, zou ik in ons geval daaronder willen verstaan: de periode waarin het christendom verkondigd en aanvaard wordt, totdat men kan spreken van een gevestigde kerk, d.w.z. een hiërarchisch afgebakend en gestructureerd gebied, waarin het christendom aanvaard is door de grote meerderheid en voor deze meerderheid ook norm is voor haar levensgedrag, zowel in de persoonlijke als in de openbare sector.

Het gebied dat we willen beschouwen, heeft het huidige Zuid-Limburg als middelpunt. Globaal genomen denk ik verder aan het gebied dat in het noorden en oosten door de Rijn wordt afgebakend, in het westen door de Schelde en in het zuiden door de Ardennen. Bij voorkeur echter gaat de belangstelling naar het geestelijke centrum, het bisdom Tongeren-Maastricht-Luik, omdat van daaruit de leiding moest komen.

In de tijd nemen we de periode van Constantijn tot en met het optreden van Sint Willibrord. Dat is van ca. 310 tot 739. Door allerlei omstandigheden namelijk is de kerstening van ons gebied een kwestie van enkele eeuwen geweest. Over het algemeen heeft men zich in vroom en optimistisch chauvinisme tot voor kort de situatie veel te mooi voorgesteld. Historisch onderzoek leert ons anders¹. We zullen de stof in drie afdelingen behandelen:

- I. Sint Servaas en de eerste kerstening = Romeinse missie.
- II. De Merovingische tijd = Gallo-Keltische missie.
- III. Het optreden van Sint Willibrord = Angelsaksische missie.

I. Sint Servaas en de eerste kerstening = Romeinse missie.

Het Romeinse gezag heeft in onze streken met Julius Caesar, dus nog vóór Christus, zijn intrede gedaan, en het heeft zich tot ongeveer 400 na Christus gehandhaafd. Toen het land eenmaal gepacificeerd was, zijn er herhaaldelijk bestuursindelingen gemaakt, waarvan die van Constantijn in 318 voor ons van belang is. Héél het rijk werd ingedeeld in vier prefecturen. Eén daarvan was de prefectuur Gallië, die heel West-Europa omvatte: Spanje en Portugal, Gallië tot aan de Alpen en de Rijn, Brittannië. De zetel was Trier, Augusta Trevirorum. De prefecturen waren onderverdeeld in diocesen. Ons gebied hoorde tot Lugdunensis. De diocesen waren onderverdeeld in provincies. Voor ons Germania Superior en Inferior, later Ia en IIa, en Belgica Ia en IIa. Voor ons onderwerp komen direct in aanmerking Germania Secunda, dat langs de Rijn lag, van de zee tot Andernach en waartoe behoorden het huidige Noord-Brabant en Limburg, het aangrenzende Rijnland en ongeveer de oostelijke helft van België. Belgica Secunda omvatte o.a. West-België. Respectieve bestuurszetels waren Keulen en Reims.

De provincies waren weer onderverdeeld in civitates. In Germania IIa waren dat de Civitas Agrippinensium (Keulen) en de Civitas Tungrensium of ook Tungrorum (Tongeren). Misschien zijn er nog twee geweest, te Xanten en Nijmegen (civitas Bataavorum), maar die hebben geen tijd meer gehad om tot ontwikkeling te komen. Daarnaast kende men castra, plaatsen zonder stadsrecht². Wij bepalen ons nu tot de Civitas Tungrorum. Het is niet bekend, hoe de juiste grenzen waren. Wel weten we dat de latere kerkelijke indeling op de Romeinse gebaseerd was, met name de bisdommen vielen samen met de civitates. Daarmee is niet gezegd dat deze grenzen nooit aan verandering onderhevig zijn geweest. Juist in het latere bisdom Tongeren zijn enkele „grensconflicten“ aan te wijzen.

Het christendom is slechts langzaam naar het noorden doorgedrongen en als we ons houden aan de historische feiten, moeten we wachten tot die tijd van Constantijn (306-337) vóór we zekerheid hebben dat er christenen waren. Hoe komt dat? Dit gebied lag ver weg van het centrum aan de Middellandse Zee en nóg verder van de bakermat van het christendom. Ook de geografie was niet gunstig. Taxandrië was een land van zand en hei, begrensd door de Peel. In het westen en in de Ardennen waren nog bosrijke streken. Er waren hier praktisch geen steden. Dit gebied is het land van de villae, de verspreid liggende landgoederen. De bodem is er niet zo vruchtbaar als meer naar het zuiden. Bovendien was het hier politiek gezien niet altijd even rustig, vooral niet na het midden van de derde eeuw. In 275-276 werd Tongeren bij een Frankeninvasie zelfs platgebrand. Maar op een synode

Onze streken in de Romeinse tijd (overgenomen uit: H. Aubin en J. Niessen, Geschichtlicher Handatlas der Rheinprovinz, Keulen-Bonn 1926).

van Rome in 313 en op die van Arles, het jaar erna, horen we van Maternus, bisschop van Keulen. Men meent dat hij voor heel Germania Ila verantwoordelijk was. Maar het is nauwelijks denkbaar dat er buiten de stad (of steden) georganiseerd christendom was. De bisschoppen waren stadsbisschoppen. Op het platteland zijn geen sporen gevonden, noch te Nijmegen, noch aan de Maas ten

noorden van Maastricht, „zelfs niet te Heerlen“ (Byvanck). In het midden van de vierde eeuw horen we van bisschoppen in Trier en in de Civitas Tungrorum³.

Daarmee komen we aan de eerste historisch vaststaande persoon: Sint Servaas⁴. Hoewel hij in later tijd, toen men de echte gegevens niet meer kende, overdadig met legenden is omgeven, hebben we in hem te doen met een man die met ere aan het begin van de kerk in ons land genoemd kan worden. Uit twee werken van de H. Athanasius van Alexandrië weten wij iets van Sabbatios. In zijn *Apologia contra Arianos* (347-350) zegt Athanasius dat Servaas een brief ondertekend heeft waarin de bisschoppen van Gallië de ware leer over de H. Drievuldigheid verdedigden. Deze brief is op het concilie van Sardica (342-343) aangeboden. Het is niet zeker dat Servaas zelf op dat concilie aanwezig was. Maar de bisschop treedt hier op onder de verdedigers van de orthodoxie. In zijn *Apologia ad imperatorem Constantium*, ca. 357, noemt Athanasius onder de gezanten uit Gallië, die namens de usurpator Magnentius naar Constantius kwamen, ook Servatius (350). Deze kan getuigen dat Athanasius niet tegen de keizer intrigeert. Hier treedt Servaas dus op in een louter politieke rol.

Een laatste bericht stamt van de kroniekschrijver Sulpicius Severus, bisschop van Bourges († 420), die omstandig verhaalt, hoe het op de synode van Rimini toeging in 359. De bisschoppen wilden niet toegeven aan de keizerlijke pressie om een dubieuze geloofsbelijdenis te ondertekenen. De vierhonderd aanwezigen werden zeven maanden vastgehouden en bewerkt. Slechts een twintigtal hield voet bij stuk onder leiding van Phoebadius van Agen en Servatius van Tongeren. Toen traden twee keizerlijk gezinde bisschoppen naar voren met een slinkse formule, waardoor ook de laatsten gezwicht of liever bedrogen zijn. Toen mochten de vaders naar huis. Door het ingrijpen van de uit ballingschap teruggekeerde Hilarius van Poitiers is de orthodoxie gered. Thuis tot bezinning gekomen, trokken de Gallische bisschoppen hun instemming weer terug.

Moet men Servaas om zijn zwakte veroordelen? Nu wij in de laatste oorlog weer eens ervaren hebben, hoe zwaar morele druk kan zijn, hoe moeilijk het is, na zoveel hersenspoeling een helder inzicht te houden, zullen we ons hoeden met stenen te werpen. Als zelfs een theoloog als Phoebadius door de knieën ging, kan men de minder geschoolden en niet aan Griekse subtiliteiten gewenden verontschuldigen. Met Vlekke zal men misschien mogen zeggen dat Servaas geen scherpzinnig theoloog was en met De Moreau: „Als Servaas tot het eind had volgehouden, zou men hem nu in de kerkgeschiedenis naast Athanasius en Hilarius plaatsen“⁵. Als.....

Daarmee is de berichtgeving over Servaas uitgeput. Er zijn nog twee teksten van de schrijver Gregorius van Tours († 594), maar

die zijn niet al te betrouwbaar. Zij getuigen meer van wat er in zijn dagen over Servaas bekend was in Tongeren en het Franke rijk⁶. Van een verplaatsing van de zetel van Tongeren naar Maastricht is niets bekend. Van het sterfjaar van Servaas evenmin. Het jaar 384 is een uitvinding van de zeventiende eeuw.

Sint Servatius. Altaarstuk van Bernhard Strigel, eertijds aanwezig in de Sint Stephanuskerk te Mindelheim (overgenomen uit: S.M. Lejeune OSB, De legendarische stamboom van Sint Servaas, in: Publications ....., 1941).

Hoe staat het met het bisschopsambt van Servatius? Een halve eeuw geleden heeft een Luiks kanunnik de suggestie gedaan dat Servaas geen zelfstandig bisschop was, maar, om het modern te zeggen, slechts een soort wijbisschop van Keulen zonder vaste residentie. Vandaar de concurrentie tussen Tongeren en Maastricht.

Van der Essen voelde daar veel voor, De Moreau verwierp het resoluut⁷. Ik voel er evenmin voor.

Hoe zit het dan met het bisdom in de Civitas Tungrorum? Dat Servaas in Maastricht begraven is, lijdt geen twijfel. De traditie is constant. Men heeft er zijn graf en zijn feest op een vaste datum: 13 mei. We mogen dus aannemen dat hij daar, zoal niet gestorven, in elk geval begraven is. Misschien is de legende van de verplaatsing van de zetel juist ontstaan om te verklaren, waarom deze bisschop niet in zijn eigen stad begraven is en waarom latere bisschoppen in feite in Maastricht gewoond hebben.

Maar nogmaals, hoe is het dan met het bisdom? De legende noemt Maternus behalve bisschop van Keulen ook bisschop van Maastricht. Wellicht moet men het zo zien dat Maternus inderdaad bisschop voor heel Germania Ila was, en dat na hem of door zijn toedoen Trier en Tongeren eigen bisschoppen kregen. De legende noemt Servaas tiende bisschop van Tongeren. Dan waren er tussen hem en Maternus nog acht en dat voor een tijd van dertig jaar. Dat is erg veel, temeer als er vóór Servaas nog een vacature van zeven jaar is geweest, zoals de legende wil. Van de acht namen tussen Maternus en Servaas wil Vlekke hoogstens Martinus en Valentinus als historische figuren overhouden, en alleen Martinus als eventuele bisschop⁸. Servaas is dan ofwel tweede ofwel, als ook Martinus moet vervallen, eerste.

Maar dat is niet alles. Na Servaas zou er een vacature van 70 jaar zijn geweest en tot en met Hubertus zouden er twintig heilige opvolgers geweest zijn. Het lijkt erop dat alles moest bijdragen tot meerdere eer en glorie van Servaas. Over het optreden van Servaas in zijn eigen bisdom immers is niets bekend; men moest er dus op een andere manier in voorzien.

Er zijn weinig archeologische resten van christendom in de Civitas Tungrorum⁹. De algemeenheden van oudere schrijvers kunnen ons hier niet helpen. Hoe zag het er trouwens in dit gebied uit? Taxandrië zal er nog niet toe behoord hebben. In 358 werd het door Julianus aan de Salische Franken toegewezen. Er zijn argumenten die er voor pleiten dat het pas later bij het bisdom Luik gevoegd is. Ook de andere grenzen zijn in later tijd onzeker. Zo blijft er voor de bisschop van Tongeren niet veel meer over dan de Haspengouw, de Condroz bezuiden de Maas, en de Ardennen plus een strook aan deze zijde van de Maas. Ik geloof dat wij ons Servaas niet te veel moeten voorstellen als een rondtrekkend missionaris zoals we die enkele eeuwen later zien. We moeten veeleer denken aan een stadsbisschop, zoals we die leren kennen uit Van der Meers „Augustinus de zielzorger“. Van plattelandsparochies is geen spoor. Bovendien bezweek nog geen halve eeuw na Servatius' dood de Romeinse macht. En na het midden van de vijfde eeuw, dus nog geen honderd jaar na Servaas, was er van Romeinen hier geen sprake meer. Het land is dan over-

rompeld door de Germanen, met name de Franken. Dat is een volgend hoofdstuk.

(wordt vervolgd)

† C. Damen

NOTEN:

1. Een goed gedocumenteerd overzicht vindt men bij A.J. Munsters, Verkenningen van de Middeleeuwse kerk in Limburg, in: Limburgs Verleden, II, Maastricht 1967, blz. 417-530, voornamelijk blz. 417-443; R.R. Post, Kerkgeschiedenis van Nederland in de Middeleeuwen, I, Utrecht-Antwerpen 1957, blz. 1-29; E. de Moreau, Histoire de l'Eglise en Belgique, I, Brussel 1945, blz. 1-200. Voor de waardering van de bronnen is nog altijd van waarde S. Balau, Etude critique des sources de l'histoire du pays de Liège au moyen age, Brussel 1902-1903.
2. A.W. Byvanck, Nederland in den Romeinschen tijd, II, Leiden 1943, blz. 617-619.
3. A.W. Byvanck, a.w. blz. 565; R.R. Post, a.w. blz. 2-3.
4. B.H.M. Vlekke, Sint Servatius, de eerste Nederlandse bisschop in historie en legende, Maastricht 1935. De betrouwbare teksten met vindplaatsen bij A.W. Byvanck, Excerpta romana. De bronnen der Romeinse geschiedenis van Nederland, I, eerste afdeling, Rijks Geschiedkundige Publicatiën (R.G.P.), 73, Den Haag 1931, waar alle hem betreffende teksten te vinden zijn. Voor vertalingen zie bijlagen I en II.
5. B.H.M. Vlekke, a.w. blz. 34; E. de Moreau, a.w. blz. 36.
6. B.H.M. Vlekke, a.w. blz. 35; E. de Moreau, a.w. blz. 36 e.v.; R.R. Post, a.w. blz. 4.
7. H. Quoidbach, Les premières origines du christianisme dans le pays de Liège, besproken door L. van der Essen en beantwoord door E. de Moreau, Le transfert de la résidence des évêques de Tongres à Maastricht, Revue d'Histoire Ecclesiastique (R.H.E.), 1924, blz. 457-464.
8. B.H.M. Vlekke, a.w. blz. 30-31.
9. Voor het volgende zie B.H.M. Vlekke, a.w. hoofdstuk III, Het bisdom, blz. 41-56.

BIJLAGE I

Athanasius van Alexandrië over Servatius

- a) Apologie tegen de Arianen, hoofdstuk 49-50 (ca. 347-350). Dat schreef de synode van Sardica en stuurde dat ook aan degenen die niet aanwezig hadden kunnen zijn. En ook zij stemden met de schrijvers in. De namen nu van degenen die dit op de synode geschreven hadden en van de andere bisschoppen zijn de volgende ....

Uit Gallië .... Sarbatios ...

- b) Apologie aan keizer Constantius, hoofdstuk 9 (ca. 357).
En als voornaamste getuigen heb ik de bisschoppen die toen door hem (de usurpator Magnetius) naar u gezonden zijn. Dat zijn de bisschoppen Sarbatios en Maximos en degenen die met hen waren.
(Uit: Byvanck, Excerpta Romana I, 1, blz. 388.)

BIJLAGE II

Sulpicius Severus (363-420) Chronica II, blz. 41, 43 en 44.

41. Daarom liet hij (keizer Constantius) in een stad in Italië, Rimini, een synode bijeenkomen, en hij beval de prefect Taurus, dat hij de bisschoppen, als ze eenmaal samen gekomen waren, niet mocht laten weggaan, vóór ze het over één geloofsformule eens geworden waren. En hij beloofde hem het consulaat, als hij de zaak tot een goed einde zou brengen. Zo werden beambten rondgestuurd door Illyrië, Italië, Afrika, de beide Spanjes en de beide Galliën, en, ontboden of gedwongen, kwamen iets meer dan 400 bisschoppen uit het Westen bijeen ....
43. Er werd zo'n pressie uitgeoefend, dat de meeste bisschoppen geneigd waren toe te geven, op een twintigtal na.
44. Maar hoe weinig die ook waren, des te sterker stonden zij. De standvastigste onder hen was onze Foegadius (Foebadius van Agen) en Servatius, bisschop van Tongeren .... Maar Foegadius beleed dat hij bereid was tot ballingschap en tot iedere straf waartoe hij veroordeeld zou worden en dat hij de door de Arianen opgestelde geloofsbelijdenis niet zou aanvaarden. Op die wijze streed men enkele dagen door .... Vervolgens begonnen de door Foegadius en Servatius opgestelde formules bekend te worden, waarin niet alleen Arius veroordeeld werd met al zijn trouweloosheid, maar ook de Zoon gelijk aan de Vader en zonder begin, zonder tijd, Zoon van God genoemd werd. Toen voegde Valens (een Ariaans bisschop) als om de onzen te helpen, een zin toe, waarin een list verscholen was, namelijk dat de Zoon van God geen schepsel was zoals de andere schepselen. En het bedrog in deze belijdenis misleidde de toehoorders. Want in deze woorden, waarin ontkend wordt dat de Zoon aan andere schepselen gelijk is, wordt Hij slechts machtiger dan de andere genoemd. Zo kon geen van beide partijen menen, geheel overwonnen te hebben of te zijn. Want de door de keizer zelf ingediende formule was ten gunste van de Arianen, maar de latere toegevoegde formules waren ten gunste van de onzen, behalve die zin, die Valens ingevoegd had, die toen niet doorzien, maar later opgemerkt is. Op deze wijze werd het concilie ontbonden, goed begonnen, maar slecht beëindigd.
(Sulpicius Severus, Chronica, editie C. Halm in C.S.E.L., I, Wenen 1866, blz. 94-98.)

Komt de mijnwerker in de Limburgse geschiedenis boven de grond?

De geschiedenis van de Limburgse mijnwereld is, voor zover geschreven, meer een verhaal van industriële ontwikkeling dan een geschiedenis van mijnwerkers. Heden ten dage is de historicus sterker dan voorheen ook geïnteresseerd in het leven van de gewone man. Daarom zijn we gediend met een onlangs verschenen bijdrage over het mijnwerkersleven in de oostelijke mijnstreek, die materiaal biedt voor geschiedvorsers met belangstelling voor de „petite histoire” van deze regio. De Limburgse cabaretgroep Carboon maakte een langspeelplaat, „Witste nog Koempel”¹, met een dozijn ballade-achtige liederen over de ondergrondse mijnwerkers in Limburg.

Het opmerkelijke van deze liedteksten ligt vooral in het feit dat ze op bondige wijze de kleine trekjes van het mijnwerkersbestaan aangeven. Hiermee krijgt de historicus als het ware een reeks indicaties voor systematisch onderzoek naar het alledaagse leven van deze Limburgse beroepsgroep die slechts een halve eeuw bestond².

Vervolgens is het opvallend, dat de teksten in hun beschrijving van menselijke arbeidservaringen naar voren brengen, hoe het economisch motief een volkscultuur kon overheersen. Binnen vijftig jaar waren de mijnen aangelegd en afgebouwd. De mijnwerker werd geworven, benut en afgedankt.

De feiten in deze teksten zijn te verdelen over drie rubrieken. De eerste betreft dan het oppervlaktemilieu ofwel gegevens over het natuurlijke en technische milieu dat het uiterlijk van de mijnstreek kenmerkt. De tweede rubriek biedt gegevens over de plaats die de mijnwerker in de samenleving innam. De derde afdeling handelt over de beleving van de ondergrondse mijnarbeid door de arbeider zelf.

Het oppervlaktemilieu

In deze rubriek vinden we feiten over vervuiling van riviertjes, luchtverontreiniging in dorpen, het verzakken van huizen, de bevolkingstoename, de steenberg en opstallen van mijnindustrie. Voorts de nieuwbouw van mijn dorpen zoals bijvoorbeeld Treebeek. Alleen al het vastleggen van het begrip „kolonie” kan van belang zijn voor de historicus die zich verdiept in mijnhistorie. Hierbij is te denken aan nederzettingen als De Vrank, Het Leeuwstuk en Couvenrade. Momenteel zullen er nog mijnwerkersfamilies zijn die kunnen vertellen over het leven in zulke eenheden.

Het onderzoek kan bij bovengenoemde onderwerpen uitgangspunten vinden.

De sociale positie

Dat de staatsmijnen ook statusmijnen waren, blijkt uit de namen van vorstelijke personen waarmee ze werden aangeduid: (koningin) Emma, (prins) Maurits, (koningin) Wilhelmina, (prins) Hendrik en zelfs waren er van particuliere zijde o.a. nog de Oranje Nassau-mijnen. Geen etiket van een Coriovallum-, Veldeke- of Burgemeester Jaegers-mijn. Welhaast is te denken aan een nationaal kolonialisme dat de Limburgse mijnwerker verlokte te gaan werken in „d'r Sjtaat” (Terwinselen) en de „Hollendsje Koel” (Kerkrade). Met andere woorden: de mijnen waren gewijd niet aan de autochtone bewoners en hun cultuur maar aan het vorstenhuis.

Het mijnwerkersberoep kwam soms in de sfeer van een familie-traditie, waarbij niet duidelijk is, in hoeverre dit heeft geleid tot een beroepseer. Uitspraken van sociale voormannen uit de laatste jaren schetsen het beeld van ondergronds werk als een kwalijke broodwinning. De arbeidsheld die prenten en foto's in de kolendelver suggereerden, bestond volgens deze liederen slechts op loondag, als de man thuis zijn geld afdroeg. De veelvuldige dienstwisselingen belemmerden waarschijnlijk een volledige deelname aan het dagelijkse leven. In de liedteksten is sprake van de man die uit de nacht opstaat om prompt weer in de nacht te gaan werken. Onder meer uit verhalen van vroeg-gepensioneerden tijdens vormingscursussen vernam men al, hoe zij o.a. de gezins- en opvoedingssituatie gingen herwaarderden zodra ze het normale dagritme weer leerden kennen.

Zoals in de meeste industrielanden werden ook in de mijnstreek de verschillen in het arbeidsmilieu vertaald in verschillen in het leefmilieu buiten de arbeidssfeer. Het woonmilieu was opgedeeld naar rang en stand. Zo begon Treebeek met enkele villa's voor ingenieurs en de bedrijfs-tandarts. Dan volgden woningen voor hoofd- en meesteropzichters, waartussen het huis van een dominee en verderop kwamen de arbeidershuizen. Dat daar het beambtencasino op het Treebeekplein tussen arbeiderswoningen stond, heeft waarschijnlijk per toeval het standsverschil accent gegeven.

Uit het lied „De heren en de jongens” is een speciaal onderzoeksthema te halen namelijk de rol van de vrijgestelde voormannen. Hebben zij een aanwijsbare rol gespeeld bij de ontwikkeling van de mijnwerker? Heeft de korte opleving van de mijnindustrie na 1945 nog andere dan economische betekenis voor de mijnstreek gehad? Met het wegvalen van de beroepsuitoefening is in ieder geval de mijnwerker zijn nationale status kwijt en een onbe-

kende werkloze geworden.

Deze rubriek is in feite één treurzang, die zijn karakteristiek vindt in de beschrijving van de ondergronder in termen van: een nachtdier, iemand die op loondag slechts status heeft, iemand die zijn verdiende geld aan zijn vrouw afdraagt. Dit laatste komt uiteraard veel voor in die arbeidsmilieu's waar de arbeider totaal lijkt opgenomen in het ritme van de ploegendienst. Tekenend is in de teksten het gebruik van tegenstellingen als: casino in contrast met patronaat, voorts het kolendeputaat, de dertiende maand, privileges als een bedrijfschauffeur, de vriendenkring van Rolduc, de silicosekwaal, de pruimtabak, de tweeslachtige positie van de vrijgestelden.

De beleving van de mijnarbeid

De directe confrontatie met de kracht van de aarde wekt dreiging en soms verzet en agressie, zoals blijkt uit het lied „De kolenwand“ waarin sprake is van „hard is de steen, klein is de mens“. Waar de houwer de kolenwand als zijn vijand ziet en toeroept „Ik sla je kapot“ en „je wilt me dooddrukken“. De pijler wordt dan ook aangesproken met „smeerlap“. Naast zulke woede-uitingen over het slechts met moeite kunnen veroveren van de produktie, staan klachten als: „ik arme drommel“, „ploeteren als een paard“ en een opsomming als: „muffe lucht“, „ik krijg het aan mijn nieren“, „door modder kruipen“, „de slik koekt in het kruis van mijn broek en veroorzaakt zweren“.

We herinneren ons hierbij beschrijvingen van kwalijke buitenlandse mijnwerkerstoestanden (we denken aan publicaties van Rosier over o.a. de Franse mijnen), maar menen dat in Nederland realistische beschrijvingen van het beroepswerk van de mijnwerker ontbreken. De mijn Maurits heette de mooiste van West-Europa. Naar onze woningbouw voor de mijnwerkers kwamen buitenlanders kijken. Hoe waar dit alles moge zijn, over de kolendelver werd men niets gewaar. De voorlichtingscultus handelde slechts over de industriële voorgevel en de productietabellen. Van de mens als arbeider werd slechts gezegd dat hij niet staakte en in de na-oorlogse jaren overwerkte om de Nederlandse woonkamers te verwarmen.

Weliswaar werd dit beroep in veel families een traditionele broodwinning, maar ging die vanzelfsprekend gepaard met persoonlijke instemming? Hoe droeg de oude generatie dit beroep over en hoe reageerde de jonge generatie hierop? In het lied „Het zwarte gat“ staat een aanklacht van een zoon tegen zijn vader. „Pa, waarom moest ik dat gat ingaan? Daar heb je me toe gedwongen. De mijn dat was het enige in je leven. Je zei: jongen hou goede moed, het mijnwerkersvak zit ons in het bloed, dat ambacht hebben we van grootvader mogen erven“. En dan drukt

de zoon zijn weezin en zijn angst uit voor het zwarte gat dat zijn graf kan worden.

Besluit

Opvallend is dat de liederen zich beperken tot het werkmilieu. Misschien is het juist tekenend dat wel de duivensport wordt genoemd. Dit is een hobby die vaak beoefend wordt door arbeiders met ongeregelde diensten, omdat ze hier minder aan afspraken of clubtijden gebonden zijn dan bij menige andere vereniging. Hier komt de hypothese naar voren dat de vrije-tijdsbesteding van de Limburgse mijnwerker meer bepaald werd vanuit zijn door de arbeid bepaalde plaats dan door zijn interesse of aanleg. Onderzoek alleen al bijvoorbeeld naar de relatie tussen lidmaatschappen van verenigingen en beroepen van leden zou de maatschappelijke mogelijkheden van de mijnwerker kunnen verduidelijken. Kortom, dit materiaal biedt een veelheid van sociale feiten die kunnen inspireren tot systematisch onderzoek gericht op een totaalbeeld van de mijnwerker. Vele van de bezongen voorvallen zijn meer dan incidenten en kunnen patroon aanbrengen in een beschrijving van de mijnwerkerssamenleving in de Limburgse mijnstreek.

Hen Damen

NOTEN:

1. BMI-studio's, Weert. Killroy speciaal KSP 16919 KL.
2. In Kerkrade bestond de mijnbouw, zoals bekend, reeds enkele eeuwen (vanaf ca. 1500).

Gulikse klachten in de 80-jarige oorlog

Op 2 december 1605 werd namens Johann Wilhelm, hertog van Gulik, Kleef en Berg, en diens gemalin Anthonette, door de hooggeleerde heer Hans Otto van Gerthem en Arnold Prun van Aldenhoven, doctor in de rechten, aan de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën een propositie (klachtenbrief) aangeboden.

In het op het Rijksarchief te Maastricht bewaarde archief van de Eyselshovense Laat- en Tripserhof vond ik een extract uit het verslag van de vergadering der Staten-Generaal van 20 december 1605, in welke bijeenkomst genoemde propositie werd behandeld. Het is niet toevallig, dat dit extract gevonden werd in het Eyselshovense archief, daar het dorp tot de tijd van de Franse overheersing deel uitmaakte van het Land zur Heide, dat behoorde tot het territorium van het Gulikse hertogdom. In de hoop iets van de geschiedenis van Eyselshoven te vinden in de propositie, heb ik een fotocopie hiervan gevraagd bij het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.

In het eerste punt van de propositie brengt de hertog onder de aandacht van de Staten-Generaal, dat in de laatste winter hun krijgsvolk, voornamelijk de ruitery, vanuit de aangrenzende garnizoensteden het gebied van de hertog is binnengedrongen, de omliggende plaatsen heeft gebrandschat, de arme bevolking met bedreigingen heeft gedwongen geld en goed af te geven en dat deze troepen zich ook overigens schandelijk hadden misdragen. De hertog wijst er op, dat, hoewel hij zich hierover in het verleden vaker had beklaagd, geen verbetering is gevolgd.

De Staten-Generaal verklaren van harte bedroefd te zijn over het gebeurde en zij wijzen er op, dat zij gepoogd hebben onder meer door het doen uitgaan van „particuliere placæten” hierin verbetering te brengen. Zij wenssen niets liever dan goede vriendschap, nabuurschap en neutraliteit te onderhouden en te bevorderen. Men zal derhalve de Raad van State opnieuw vermanen en gelasten, dat de schuldigen gestraft worden en wel zodanig, dat het tot afschrikwekkend voorbeeld zal dienen.

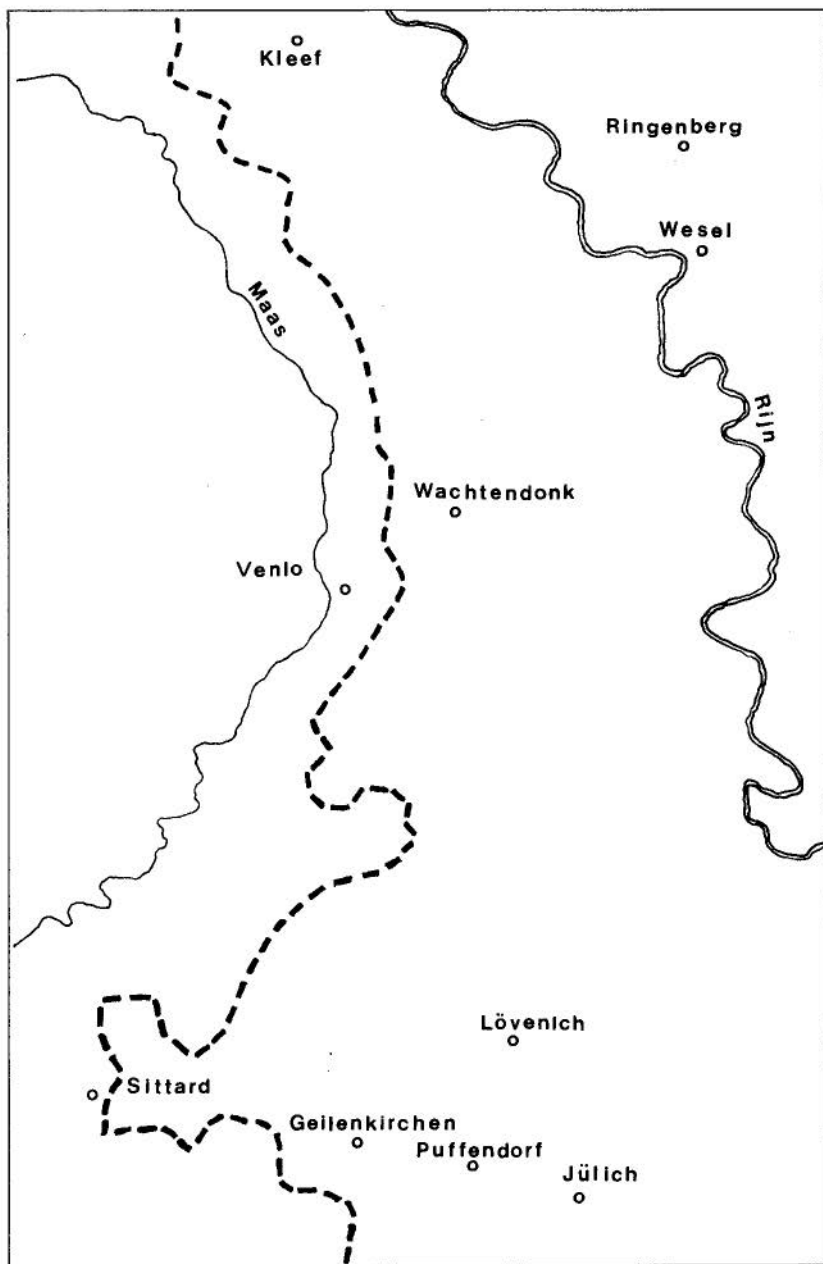
In het tweede punt van de propositie wordt vermeld, dat de Kleefse onderdanen niet alleen van de vruchten op de velden werden beroofd, maar dat ook de oogst, in de schuren verzameld, hardhandig was gestolen. Ook het vee, voor zover het niet naar de stad gebracht was, werd door het krijgsvolk weggevoerd. De woonhuizen waren afgebroken of anderszins vernield. Een en ander zou vermoedelijk tot gevolg hebben, dat de onderdanen in de winter in armoede en ellende zouden moeten sterven. De troepen in dienst van de Staten-Generaal hadden zich niets aangetrokken van de met hoge kosten verkregen sauvegardes

(vrijgeleides). Het geroofde werd ten dele met schepen over de rivier weggevoerd. Enkele dagen tevoren hadden bedoelde troepen de poortwachters van de vrijheerlijkheid Ringenberg overmand, waren over de poorten geklommen en hadden wagens met hooi en ander voedsel geroofd. De Hoogmogende Heren behoren toch te weten, dat door de hertog geen partij gekozen werd in de bestaande oorlog en de hertog is derhalve van mening, dat het gebeurde geenszins is te verontschuldigen, temeer daar de betreffende onderdanen niet anders in hun levensonderhoud konden voorzien dan door de uitoefening van de akkerbouw. De hertog verzoekt om schadeloosstelling voor zijn onderdanen en vraagt in de toekomst voor dergelijke rampzaligheden gespaard te mogen blijven.

Volgens de Staten-Generaal was uit processen en krijgsverslagen duidelijk geworden, dat de troepen alleen naar een gebied buiten de landsgrenzen gedirigeerd werden, als de vijand daarnaar uitweek. Hierbij zat bij hen de bedoeling voor de Gulikse hertog en diens onderdanen te ontlasten door hulp en assistentie te verlenen. Maar er is gebleken, dat de vijand met hulp van enige Gulikse onderdanen, die in de op gang zijnde krijg een Godsoorlog menen te zien, via de Rijn kon ontkomen. Ook was de vijand in de gelegenheid gesteld versterkingen langs de Rijn aan te leggen. Hunne Hoogmogendheden zijn van mening, dat het betreden van het gebied van het hertogdom noodzakelijk was voor de bescherming van de Verenigde Provinciën. De schuld ware te zoeken bij de vijand, die de grensoverschrijdingen uitlokte. Niettemin zouden de Heren Staten-Generaal, waar mogelijk, het territorium van het hertogdom doen vrijwaren van schade en overlast.

Ook brengt de hertog in herinnering, hetgeen door zijn agent, de heer Rincken, betreffende een convooi onder de aandacht van de Staten-Generaal was gebracht. Bedoeld convooi, vertrokken vanuit Sittard, werd door Staatse troepen, gelegerd te Wachtendonck, aangevallen en uitgeplunderd. De aanvallende troepen gingen er van uit, dat handel gedreven werd met de vijanden van de Republiek, waardoor hun oorlogsbelangen zouden worden geschaad. De propositie vermeldt verder het uitplunderen van een convooi bij Puffendorf en het geweldloos terugvorderen van het geroofde door een Gulikse trompetter bij het dorp Lovenich. De roof werd uitgevoerd door ruitery vanuit Wachtendonck. Blijkens een inventaris, door notaris en getuigen te Gulik opgemaakt, betrof het een geringe hoeveelheid mannen-, vrouwen- en kinderkleding.

De hertog maakt er op attent, dat hij zijn eigen souvereiniteit bezit en dat hij protectie kan en moet verlenen aan handelslieden en andere belanghebbenden, die de Frankfurter Messe en andere jaarbeurzen willen bezoeken. Hij wijst er verder op, dat bedoelde protectie ook gegeven wordt aan personen, komend van de Verenigde Nederlanden. Hij is zelfs zo tolerant joden, malificanten, en anderen hiervan niet uit te sluiten. Een dienovereenkomstig

Het gebied van Kleef en Gulik, waar de plunderingen door de troepen van de Staten-Generaal plaats vonden.

accord werd ook door de Verenigde Nederlanden bij resolutie van 8 mei 1596 goedgekeurd. Het is daarom onbetamelijk te willen voorschrijven, welke personen wèl en welke personen niet op 's hertogs grondgebied mogen worden toegelaten. De rechten, die de bewoners der Republiek zijn gegarandeerd, zal de hertog niet onthouden aan hen, die vanuit Brabant of andere landen van Zijne Koninklijke Hoogheid met geldige redenen het grondgebied van de hertog willen betreden.

Als dan ook, zo gaat de propositie verder, deze personen op het gebied van de hertog worden uitgeplunderd of anderszins worden lastig gevallen, wordt hierin een ernstige schending van de neutraliteit gezien. Door toedoen van de Staatse troepen wordt de handel in het Heilige Rijk op de Frankfurter Messe en andere jaarbeurzen ernstig belemmerd. Heren Staten-Generaal zouden hierover nog eens ernstig moeten nadenken en daarbij in het oog houden, dat een en ander op de Rijks- en andere vergaderingen ter sprake zal worden gebracht. Wanneer de Heren Staten-Generaal geen paal en perk kunnen of willen stellen aan het uitplunderen van convoien, zal men genoodzaakt zijn de handelsroute vanuit Brabant en aangrenzende landen te verleggen over de hoge straat naar Namen, waarmee de handelsbelangen van de Verenigde Provinciën in het geheel niet gediend zouden zijn. Aangezien nog steeds niet de gevraagde satisfactie gegeven werd en de betreffende resolutiën tot dusver niet werden nageleefd, vraagt de hertog opnieuw met klem, dat al het mogelijke gedaan wordt om dergelijke schendingen van de vrede te voorkomen en dat het krijgsvolk er op gewezen wordt, hoe het zich behoort te gedragen.

Wat betreft het recht van convooi en vrijgeleide, met name tussen Maas en Rijn en elders, verklaren de Staten-Generaal, zoals ze reeds gedaan hadden op 23 januari 1604, dat zij nooit de intentie gehad hebben de doorluchtige vorst in zijn regaliën te beknotten. Men is echter evenmin van plan de troepen in hun verplichtingen te hinderen en hen te beletten alle mogelijke voordelen te zoeken om de vijand afbreuk te doen, wanneer de gelegenheden zich zouden voordoen. Dit standpunt wordt niet alleen ingenomen ten aanzien van de hertog, maar eveneens ten aanzien van andere koningen en prinszen.

Niettemin zal men, gevolg gevend aan het verzoek, vervat in de propositie, de ritmeesters Rhijhoven en Schwichell en de anderen, die zulks betreft, er scherp op wijzen, dat er ernstig op moet worden gelet dat de onderdanen van de doorluchtige hoogheden geen schade of overlast wordt aangedaan. Men hoopt, dat met deze serieuze toezegging genoegen kan worden genomen.

De propositie vervolgt: De Heren Staten mogen zich ook herinneren, wat door het innemen en uitplunderen van de stad Geilenkirchen, twee jaar geleden, de inwoners dezer stad werd aangedaan. In tegenstelling tot de vertroosting en de terzake genomen

resolutiën is tot dusver niets gevolgd. Zijn Vorstelijke Genade verzoekt orde op zaken te stellen en de arme uitgeplunderde burgers eindelijk recht te laten wedervaren. Dan eerst zou blijken, dat de Heren Staten een grondige afkeer hebben van dergelijke schendingen van de vrede en zou het duidelijk zijn, dat het hun ernst is met de uitvoering van de resolutiën.

Voor wat betreft de schade in Geilenkirchen wijzen de Heren Staten er op, dat zij deze zaak reeds lang bij de Raad van State aanhangig hebben gemaakt. Ook werd de justitie ingeschakeld. Maar door het grote aantal zaken over het gehele land is een achterstand in de afwikkeling opgetreden. Hun Mogendheden zullen opnieuw de Raad ernstig aanbevelen de zaak te behandelen en ten spoedigste bevredigend te beëindigen.

Tenslotte verzoeken Hun Hoogmogendheden de gezanten om de hertog en zijn gemalin te verzekeren, dat door hen satisfactie zal worden gegeven in alle voorgevallen zaken, zodra de welstand van hun landen zulks enigszins zal toelaten.

P.J. Haeren

De instelling van de vrije markt te Heerlen

Reeds in een vroegere aflevering van dit tijdschrift werd melding gemaakt van de instelling van de vrije markt te Heerlen¹. In de vergadering van 26 november 1924 besluit de gemeenteraad: „1. in te stellen een vrije markt, waarop alle artikelen, met uitzondering van dranken, druk- en plaatwerken en geneesmiddelen, ten verkoop mogen worden aangeboden, te houden op den derden Maandag van iedere maand.

2. te bepalen, dat indien de sub 1 bedoelden dag valt op een Algemeen erkenden Christelijken feestdag, op den tweeden Paasch- of Pinksterdag of op een plaatselijken feestdag, Burgemeester en Wethouders gehouden zijn de markt te doen houden op een door hen aan te wijzen werkdag in dezelfden maand”. Het raadsbesluit wordt door G.S. goedgekeurd op 30 januari 1925, waarna de officiële afkondiging in Heerlen plaats vindt op 10 februari 1925². De eerste vrije markt kan dus pas hebben plaatsgevonden op 16 februari 1925 (de derde maandag van februari van dat jaar).

Toch is er ook voordien sprake van een vrije markt. Immers in de raadsvergadering van 8 april 1924 wordt een motie aangenomen om de vrije markt van de 2de paasdag één dag te verschuiven naar 22 april³. B. en W. schrijven naar aanleiding van die motie aan de raad op 10 april „dat nader door ons is besloten, de vrije markt, welke op 21 dezer zou moeten gehouden worden te verplaatsen op dinsdag 22 deser ...”⁴. Nog op andere plaatsen in de gemeentelijke stukken is er voor november 1924 sprake van een vrije markt.

Chronologisch gezien is de ontwikkeling als volgt: in 1918 verzoekt de Federatie van R.K. Werkliedenverenigingen om instelling van een vrije markt, welk verzoek op 27 september 1920 herhaald wordt. In het gemeenteblad afd. A, 1920, no. 128, gedateerd 27 oktober 1920, adviseren B. en W. aan de Raad hierop negatief te beslissen omdat men de kwaliteit van de aangeboden artikelen niet goed achtte of de prijs te hoog. De raad besluit in de vergadering van 8 maart 1921 het advies van het college op te volgen.

De discussies buiten de raad worden blijkbaar voortgezet en bij het afdelingsonderzoek van de begroting voor 1924 wordt deze kwestie weer aangesneden. Er werd daarbij gewezen op de vrije markt in de onmiddellijke omgeving (Hoensbroek) en op die van Sittard welke laatste via de elektrische lijn (die dan bijna klaar is) zeer gemakkelijk te bereiken zou zijn. Reden voor het college om advies te vragen bij de R.K. Middenstandsvereniging, de Kamer

van Koophandel en Fabrieken en de Bond van Markthandelaren en Venters „Juliana“.

De Middenstandsvereniging reageert snel en heftig. Men is om allerlei redenen tegen de instelling van de vrije markt, men zou zelfs graag zien dat de acht bestaande vrije markten afgeschaft zouden worden. Ook de Kamer van Koophandel reageert in deze zin, terwijl de Bond van Markthandelaren niets van zich laat horen.

Markt op de Bongerd in Heerlen omstreeks 1930. Waar zich de huizen links bevinden, staat nu het glaspaleis.

Op 29 augustus 1924 vraagt het college advies aan de werknemersorganisaties, welk schrijven als volgt begint: „Zoals u wellicht bekend is zijn aan den gemeenteraad voorstellen gedaan enerzijds tot uitbreiding van het aantal in deze gemeente bestaande zg. vrije markten, anderzijds tot algeheele afschaffing“. Ook in het Gemeenteblad afdeling A, 1924, nr. 78, d.d. 2 oktober 1924, waarin het voorstel vervat ligt om te komen tot de instelling van één vrije markt per maand, is er sprake van dat dergelijke markten op dat moment slechts acht maal per jaar gehouden worden.

Hoe is dit alles te verklaren gezien het besluit van de gemeenteraad van 8 maart 1921? De oplossing van het probleem zit mijns inziens in de interpretatie van het begrip vrije markt. In het Gemeenteblad afdeling A, 1920, nr. 128 staat het als volgt omschreven: „dat op een bepaalden dag der week ook andere dan de thans toegelaten artikelen op de markt te koop mogen worden aangeboden“. In de „Verordening op de markten en kermessen in de gemeente Heerlen“, vastgesteld op 26 november 1914 staat in

artikel 1 een opsomming van verschillende markten. Voor ons zijn nu van belang de leden d,e,f en g van dat artikel, waarin sprake is van markten op de derde maandag van iedere maand en wel voor de maanden februari, maart, april en november (lid d), de maanden januari en december (lid e), de maand oktober (lid f) en tenslotte de maand juli (lid g)⁵. De reden voor deze eigenaardige volgorde der maanden is gelegen in het feit dat de produkten die onder lid d genoemd worden, niet helemaal overeenkomen met die onder lid e en deze weer op hun beurt afwijken van die onder lid f en g. In februari, maart, april en november was er markt voor paarden, hoornvee, varkens, schapen en kramerijen, in januari en december voor paarden, hoornvee, varkens en kramerijen (dus geen schapen); in oktober was er weer markt voor paarden, hoornvee, varkens, schapen en kramerijen en in juli voor paarden, rundvee, varkens, schapen en kramerijen. Alleen de markten van februari, maart, april, november en die van oktober zijn qua produkten volkomen identiek. Zij worden echter in de verordening apart genoemd omdat de markt van oktober een uitbreiding is in 1884 van de eerste groep die ingesteld is bij raadsbesluit van 29 september 1882. Opmerkelijk is dat de Middenstandsvereniging in haar advies aan de Raad van 20 december 1923 exact deze volgorde handhaaft: „... aan Uwen Raad het verzoek te richten tot opheffing van de markten en kramerijen, welke markten gehouden worden op den derden Maandag van de maanden Februari, Maart, April en November van ieder jaar, op den derden Maandag van de Maand October van ieder jaar en op den derden Maandag van de maand Juli van ieder jaar“.

De Middenstandsvereniging, daartoe uitgenodigd door B. en W., slaagt er niet in exact onder woorden te brengen welke artikelen onder het begrip kramerijen vallen. „Het blijft altijd moeilijk, een zóo uiteenlopend aantal artikelen, welks bestaan dikwijls niet eens vermoed wordt, behoorlijk te definieeren“⁶.

Het lijkt duidelijk dat, waar er voor november 1924 (zelfs voor februari 1925) sprake is van „vrije markt“ hiermee de 8 markten per jaar bedoeld worden waarop „kramerijen“ verhandeld mogen worden. Zo geïnterpreteerd wordt ook de zinsnede in de brief van B. en W. aan de Raad van 10 april 1924 — „de vrije markt, welke op de 21 dezer zou moeten gehouden worden“ — volkomen logisch. Het moeilijke punt van de interpretatie der kramerijen werd in het besluit van 26 november 1924 omzeild door alle artikelen toe te laten met uitzondering van dranken, druk- en plaatwerken en geneesmiddelen, een uitzondering die nog in de verordening van 2 september 1963 (Gemeentebld afdeling B, Verordeningen nr. 910) van kracht was⁷. Bij diezelfde verordening kwam er overigens een eind aan de markten en kramerijen zoals die in art. 1 van de verordening van 1914 staan opgesomd.

J.T.J. Jamar

NOTEN:

1. N. Eussen, Oorsprong en ontwikkeling van het Heerlens marktwezen, in: Het Land van Herle, 1970 blz. 61-69.
2. Gemeente-archief Heerlen (G.A.H.), archief gemeentesecretarie na 1919, dossier 1811, instelling van een vrije markt.
3. N. Eussen, a.w. blz. 64.
4. G.A.H., dossier 1811 (zie noot 2).
5. Voor een volledige weergave van artikel 1 van de verordening raadplegen Het Land van Herle, 1969 blz. 98 en 99.
6. G.A.H., dossier 1811 (zie noot 2), schrijven van de Middenstandsvereniging aan B. en W. d.d. 30 april 1924.
7. Gemeenteblad afdeling B, verordeningen nr. 910.

Berichten

IN MEMORIAM F.X.J.J.M. SCHOBLEN

Frans Xavier Jan Joseph Marie Schobben is niet meer. Aan zijn aards bestaan, dat naar menselijke maatstaf gemeten de laatste jaren van zijn leven door een diep en duister dal voerde, heeft de onverbiddelijke, mogelijk de verlossende dood een einde gemaakt.

Schobben was in zijn goede jaren een man, die steeds rusteloos bezig was. Op alle terreinen van het maatschappelijk leven toonde hij zich geëngageerd. In Ubach over Worms geboren op 8 maart 1902, heeft hij zijn hele leven in die plaats gewoond niet alleen, maar ook heeft hij een groot aandeel gehad in de uitbouw van de gemeente, zoals zijn bidprentje terecht vermeldt.

Geboren, cijfermatig in de 20-ste eeuw maar geestelijk gezien nog in de 19-de, die eerst voorgoed voorbij was toen in augustus 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak, begon Schobben zijn loopbaan als wethouder van Ubach over Worms, maar al spoedig verwisselde hij de stoel van de magistraat voor die van de ambtenaar en in die kwaliteit heeft hij zich altijd dienstbaar getoond voor zijn medemens. Ook buiten de ambtelijke sfeer trachtte hij o.a. in Groene Kruis en Boerenleenbank voor het algemeen belang werkzaam te zijn. Van de historische kring Het Land van Herle maakte hij vanaf het eerste uur deel uit. In het eerste nummer van het tijdschrift, in november 1950 uitgegeven bij gelegenheid van het eerste lustrum, prijkt zijn naam tussen de 14 leden van de studiekering, die daarin worden opgesomd. Voor zover te achterhalen schijnt wijlen de heer Van Hommerich aanvankelijk het secretariaat met het penningmeesterschap te hebben gecombineerd, maar later nam Schobben de taak op zich voor de financiën van de kring zorg te dragen. In het tweede nummer van het tijdschrift liet Schobben een gedicht afdrukken van de dichter Dautzenberg, dat hij van een annotatie voorzag. Nog vele malen daarna liet hij de lezers van zijn pennevruchten genieten. Zijn studie over Ubach over Worms en zijn historische samenhang met Thorns Ubach in het in 1961 verschenen jubileumboek van de kring beschouwde hij als zijn belangrijkste publicatie. Ook buiten ons tijdschrift publiceerde Schobben over historische onderwerpen en als de gemeenteraad van Ubach over Worms hem op 1 sept. 1967 bij zijn afscheid als ambtenaar vereert met de zilveren legpenning der gemeente, worden in de overwegingen, die aan de verlening van deze onderscheiding ten grondslag lagen, ook de historische publicaties vermeld. Na zijn pensionering heeft hij nog het geluk mogen beleven om samen met zijn echtgenote zijn in Australië wonende kinderen te kunnen bezoeken. Van daar uit schreef hij over de indrukken van de reis, waaruit bleek, dat hij zich ook in dat nieuwe verre land intensief met de gang van zaken aldaar bezig hield. Kort na zijn terugkeer begon echter het duister bezit te nemen van zijn geest. De altijd bezige moest zijn werk staken. Op 30 april 1978 sloot hij voor altijd zijn ogen en op 5 mei, na een uitvaartplechtigheid in de op 8 juni 1708, als eerste ter ere van sint Jozef geconsacreerde kerk in Nederland, de Waubachse parochiekerk, werd hij op het kerkhof dier parochie begraven. Dit „in memoriam“ kan het beste besloten worden met de wens, die tijdens het uitdragen van Schobbens lichaam uit de kerk werd gezongen: In paradysum deducant te angeli, mogen de engelen u voeren naar het paradijs, mogen bij aankomst de martelaren u ontvangen en geleiden naar de heilige stad

Jerusalem; moge het koor der engelen u ontvangen en moogt gij met de eertijds arme Lazarus de eeuwige rust vinden.

H.J.M. Frusch

H.A. BEAUJEAN:

„SCHETSEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN HEERLERHEIDE“

In een twintigtal hoofdstukken beschrijft de heer Beaujean, oud-leraar geschiedenis en geen onbekende bij de historisch geïnteresseerden, in dit in 1975 verschenen werk een aantal onderwerpen betreffende Heerlerheide, waarbij talrijke gegevens vermeld zijn, die hij in gesprekken met oude „Hitsjers“ verzamelde.

Zelf noemt hij het werk een „populair verhaal“ en helaas is op sommige plaatsen wat te veel toegegeven aan de wens om populair te zijn: met name het eerste hoofdstuk, waar (pseudo)verklaringen van plaatselijke benamingen aan de orde komen, kan de toets der kritiek niet doorstaan. Hier had beter volstaan kunnen worden met een opsomming van de straat- en veldnamen, waarbij één of meer plattegronden zeer welkom geweest zouden zijn. Het ontbreken van plattegronden is een groot gemis in het boek. De volgende hoofdstukken handelen achtereenvolgens over het Leienhoes, Terweijer, Passart-Nieuwenhagen en andere hoeven, de bokkenrijders, de Franse tijd, de Corneliusparochie, het onderwijs, de gezondheidszorg, boerenstand, handel, gebruik van klei, leem, bruinkool en zilverzand, de schutterij, muziekgezelschappen, voetbalverenigingen en nog andere zaken betreffende Heerlerheide en omstreken.

Een veertig bladzijden tellende lijst met inwoners van (groot) Heerlerheide in 1796 en 1806 kan bijzonder waardevol zijn voor andere onderzoekers. Het boek is gemakkelijk leesbaar en ruim geïllustreerd met meer dan vijftig foto's, die op zich al de prijs waard zijn.

Het werk is te koop bij boekhandel/drukkerij „Lanteern“ Mgr. Hanssenstraat 9 (achter de kerk) te Heksenberg (Heerlen).

SCHENKINGEN AAN DE OUDHEIDKUNDIGE DIENST

Als schenkers konden worden genoteerd: J.H. Crott, Voerendaal: twee exemplaren van zijn boek „Tussen Pasen en Nieuwjaar, genealogie van het geslacht Vijgen“; W. van Mulken, Bunde: zijn „Inventaris van de archieven van de Rooms-katholieke parochie van de heilige Gerlachus te Houthem, 1598-ca. 1953“; J.H. Strijkers, Berg aan de Maas: zijn boek „De familie Purnot en Pernot, geschiedenis van een Maasschippersgeslacht“; L.J.G. Schelberg, Heerlen: zijn artikel „Dominee Jacob Jongeneel 1831-1887“; M.A. v. d. Wijst, Heerlen: overdruk uit tijdschrift Naamkunde 1977 nr. 3-4 met zijn artikel „Doopnamen in Heerlen in de periode 1588-1798“; M.L. Samson, Uppsala: zijn werk „Population mobility in the Netherlands, 1880-1910, a study of Wisch in the Achterhoek“; mejuffrouw J. Janssen, Heerlen: 160 bidprentjes; H.A. Loontjens, Heerlen en W.G. Zimmermann, Vaals: 1200 bidprentjes en 180 rouwbrieven; H.A. Loontjens, Heerlen: 40 bidprentjes.

Kroniek

1978

- 16 mrt. Viering diamanten priesterfeest van mgr. P.J.M. Jenneskens, oud-deken van Maastricht, in het klooster van de Medische Missiezusters te Imstenrade, Heerlen, waar hij sinds 1964 verblijft.
- 17 mrt. Afscheid van pater G. van Meijel, directeur van de in de Heerlense Geleenstraat gevestigde SOS-hulpdienst, in verband met pensionering; in zijn plaats wordt J. Martens uit Berg en Terblijt benoemd.
- 21 mrt. Feestelijke overdracht maquette Romeinse thermen Heerlen aan het bestuur van het miniatuurstadje Madurodam, Den Haag, door Heerlens burgemeester J.A.M. Reijnen.
- 27 mrt. Officiële opening clubgebouw van de tennisvereniging Voerendaal door burgemeester J.W.H. Sieben.
- 7 apr. Opening tweedaags Europees congres van geologen in de aula van het Thermemuseum te Heerlen.
- 8 apr. Huldiging van de Schaesbergse worstelvereniging Simson ter gelegenheid van het behaalde landskampioenschap.
- 14 apr. Presentatie in het LTM-gebouw te Heerlen van nieuwe naam –Verenigd Streekvervoer Limburg– en van nieuwe vignet –VSL– van de sinds kort samenwerkende busondernemingen LTM, EBAD en NAO.
- 15 apr. Viering robijnen onderwijsjubileum van mej. L. Gerits van de St. Janschool te Hoensbroek; bij gelegenheid hiervan ontvangt zij de zilveren legpenning verbonden aan haar benoeming tot ereburger van de gemeente Hoensbroek.
- 16 apr. Officiële opening van tennisbanen in het sportpark Kaldeborn, Heerlen, door Heerlens burgemeester.
- 22 apr. Prins Bernhard verricht de officiële opening van het BIOS-sport-Centrum „Hoensbroeck“ van de Lucas-stichting voor Revalidatie te Hoensbroek.
- 24 apr. J.H. Ubachs, Consul Generaal van België, op 81-jarige leeftijd overleden in zijn geboorte- en woonplaats Heerlen.
- 28 apr. Officiële opening nieuwe onderkomen van het Centrum voor Beroepsoriëntatie en Beroepsoefening (CBB) voor Surinamers en Antillianen aan de Beersdalweg te Heerlen door Heerlens burgemeester.
- 28 apr. Huldiging eerste damesteam van Van Houten Volleybalcombinatie Heerlen wegens behalen landskampioenschap (voor de 8e maal) en in verband met veroveren Nederlandse volleybalbeker (5e keer in successie).
- 30 apr. De oud-penningmeester van de historische kring „Het Land van Herle“, F.X.J.J.M. Schobben, uit Ubach over Worms, overlijdt te Brunssum op 76-jarige leeftijd.
- 3 mei. Overlijden van de 67-jarige prof. drs. G.L.L. van Trigt, bekend onder meer als professor in de Heilige Schrift en als directeur van het Afrika Centrum te Cadier en Keer.